

MOLNÁR ERIK

kétszeres Kossuth-díjas akadémikus, egyetemi tanár, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Krakkói Jagelló Egyetem díszdoktora 1966. augusztus 8-án, 72. életében, rövid szenvedés után elhunyt.

*

Molnár Eriket a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága nevében Cseterki Lajos, az MSZMP KB titkára, a Magyar Tudományos Akadémia részéről Erdei Ferenc, az MTA alelnöke, búcsúztatta el. A tanítványok nevében Ránki György, az MTA Történettudományi Intézet igazgatóhelyettese vett búcsút*

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága nevében szomorú szívvel, mélységes meghatottsággal búcsúzom Molnár Erik elvtárstól, pártunk hűséges fiától, a nagyszerű kommunista tudóstól.

Halála nagy veszteség mindnyájunknak: népünknek, pártunknak, az egész magyar tudományos életnek. Hirtelen távozott közülünk. Néhány hete még közöttünk élt és dolgozott; alkotó ereje teljében kereste, kutatta a tudományos válaszokat mai életünk nagy fontosságú elméleti kérdéseire. De a gondolatokat, amelyek az utóbbi hónapokban érlelődtek fejében, a megoldásokat, amelyek talán éppen az utóbbi napokban derengtek fel tudatában, már nem közölhette velünk; ezeket immár másoknak kell megfogalmazni számunkra. Bár az egyes ember élete véges és az élet tovább megy előre, mégis nehéz tudomásul venni, hogy Molnár Erik elvtárs már hiányzik sorainkból. Ezért

* Az alábbiakban teljes terjedelemben közöljük a gyászbeszédnek szövegét.

a végbúcsú perceiben mindnyájunk szívét a fájdalom érzése szorítja össze, amikor arra gondolunk, hogy a szocializmus építésének, a marxista—leninista tudomány továbbfejlesztésének nagy és lelkesítő munkájában ezután őt is nélkülöznünk kell.

Molnár Erik elvtárs haladó gondolkodású pedagógus családból származott, ő maga jogász lett. Széles körű műveltségű, a társadalomtudományok megismerésével pedig tudományos világnézetű emberré fejlődött. Harcos forradalmárrá azonban azoknak az ismereteknek és eseményeknek a hatása alatt vált, amelyeket orosz földön és itthon szerzett. A Magyar Tanácsköztársaság dicsőséges harcaiban hadifogsága miatt nem vehetett részt, mert csak később tért haza. Mikor visszaérkezett, Magyarországon az ellenforradalom sötét uralmával találta szemben magát, de hamar megtalálta a forradalom harcosainak soraiba vezető utat.

A szülői ház hagyományai, a munkásosztály ügyét szolgáló tanár apjának, kommunista jogász bátyjának hatása, az imperialista rablőháború élményei, az orosz munkásosztály és a Magyar Tanácsköztársaság forradalmi harcai nemesak a körülötte lejátszódó események megértésére, hanem cselekvésre ösztönözték. Arra, hogy életét, munkásságát a forradalmi párt szolgálatára szentelje.

1928-tól kezdve már mint az illegális párt tagja dolgozik és harcol népünk felemelkedéséért, a szocialista eszmék győzelméért. Olyan munkása volt pártunknak, aki a munkásosztály érdekét, a párt céljait, törekvéseit sohasem tévesztette szem elől; szerényen, de kiemelkedő módon szolgálta azokat. A párt mindjárt az elméleti munka területére irányította: a 100%, a Társadalmi Szemle, a Korunk, a Gondolat hasábjain támogatta, segítette a forradalmi munkásmozgalom, a párt politikai küzdelmeit. A kommunista gondolatok hirdetése, a társadalmi igazságok bátor kimondása, a kommunista perekben elvtársai védelmében betöltött tisztje maga után vont a horthysta hatóságok állandó zaklatását, majd az internálást.

Tudását és gazdag munkásságú életét a szocializmus győzelméért vívott harcnak szentelte. Megérte hazánknak, melyet ő forrón szerzett, — a felszabadulását, a szocializmus eszméinek megvalósulását, népünk politikai, gazdasági, kulturális felemelkedését, amelyet életével, munkájával töretlenül szolgált.

A felszabadulás után folytatja sokrétű munkásságát. Jelentős részt vállal a politikai és tudományos közéleti tevékenységből. A debreceni Ideiglenes Kormányának népjóléti minisztere, azután moszkvai nagykövet, igazságügy-miniszter, külügyminiszter, a Legfelső Bíróság elnöke. Hazánk felszabadulásától kezdve élete utolsó napjáig megszakítás nélkül tevékenyen részt vett az új utakra lépett magyar társadalom alakításában, a körülöttünk élő népekkel, mindenekelőtt a szovjet néppel való barátságunk kiszélesítésében.

A felszabadulás óta megszakítás nélkül tagja az Országgyűlésnek. Fáradtságot nem ismerve képviselte választóinak, dolgozó népünknek érdekét. Az

Interparlamentális Unió tagjaként sok külföldi barátot szerzett népünknek, munkájával erősítette hazánk nemzetközi tekintélyét.

Tudományos munkássága is gyors ütemben bontakozik ki: a Történettudományi Intézet vezetőjeként, az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanáráként egyaránt kiveszi részét mind a pedagógiai, mind a tudományos alkotó munkából.

Életének nem volt olyan szakasza, amelyben társadalmi és tudományos munkája elszakadt volna egymástól. Molnár Erik elvtárs kommunista tudós volt, aki mindig és mindenkor tudományos munkáját gyakorlatára, gyakorlatát tudományos munkájára alapozta. Nálunk érthetően gyakran hangoztatják a tudomány és a társadalmi gyakorlat, az élet elválaszthatatlan kapcsolatának szükségességét, nem egyszer ott is és akkor is, amikor talán nem kellene. De Molnár Erik elvtárs esetében egyszerűen lehetetlen erről nem beszélni. Mert gyakorlati és tudományos munkásságának a szerves egysége nemcsak sokoldalúságát, óriási felkészültségét tanúsítja, hanem elsősorban tudatos pártosságát, amely magatartásának, munkamódszerének egyik leglényegesebb vonása.

Személyes képességei mellett a párttal való összeforrottsága játszik meggyőződésem szerint nagy szerepet abban, hogy tudományos munkásságában is olyan sokoldalúnak bizonyult. Három tudomány: a filozófia, a közgazdaság- és a történettudomány területén alkotott maradandót. A filozófia területén a dialektika és a társadalom fejlődéstörvényeinek az összefüggéseit kutatta. A közgazdaságtanban a jelenkori kapitalizmus problémáira keresett új, a szocializmus számára értékesíthető válaszokat. Történettudományi munkásságában elsőnek nyújtja a magyar nép történetének marxista—leninista elemzését, a honfoglalástól Mohácsig. Természetesen a tudomány feladata e gazdag életmű értékelése, eredményeinek megfelelő méltatása. De ami módszerét, emberi és tudós mivoltát illeti, ennek képe már régen tisztán áll előttünk.

Egyszerűség és szerénység jellemezték és ezeket a tulajdonságait nem valamiféle „megszokottságból” hangoztatjuk róla. Ezek valóban a kommunista ember, a kommunista tudós jellemvonásai, amelyekért mindazok, akik személyesen ismerték, — szerették és tisztelték. Mélységes humanizmus hatotta át egész működését, életművét.

Szenvedélyesen küzdött minden ellen, ami népünket megosztotta: a nacionalizmus, az irredentizmus, a vallási előítéletek, a faji megkülönböztetések, a munkásmozgalom egységét megbontó nézetek ellen. Egyik előharcosa volt annak az egységes magyar társadalomnak, amelyről tudta, hogy csak a szocializmus talaján jöhet létre, s válhat további sikerek és eredmények valószínű forrásává.

Nem véletlen, hogy utolsó éveiben a magyar és mindenfajta nacionalizmus elleni küzdelem elméleti segítésére és a marxizmus szövetségi politikájával összefüggő elméleti kérdések vizsgálatára irányította fő figyelmét; szerves

folyománya, logikus következménye volt ez egész addigi életművének, emberi és tudósi magatartásának.

Materialista világszemléletű, dialektikus gondolkodású ember volt, s mert úgy tartotta, hogy „a dialektika nem más, mint az élet ritmusának a lüktetése” sohasem kapaszkodott régi tételek szavaiba, hanem szükségszerűen szembenállt minden dogmatizmussal. Munkássága annak is tanúsága, hogy kell alkotó bátorsággal, s egyben tudományos felelősségtudattal hozzányúlni az úgynevezett kényes kérdésekhez. Tudományos munkásságát a széles elméleti megalapozottság és tárgyi ismeret, a marxizmus alkalmazására való törekvés jellemezte. A marxizmus számára iránytű, bátor gondolatainak forrása, a tudományos munka eszköze és módszere volt. Szilárd elvhűsége, személyi szempontoktól mentes tudományos tárgyilagossága miatt munkatársainak, vitapartnereinek a megbecsülése vette körül.

Molnár Erik elvtárs elméleti bátorságával, vitákat kavará, s mégis megfontolt merészségével elősegítette a marxizmus—leninizmus elméleti művelését, széles körű elterjesztését és népünk szocialista tudatának kialakítását.

Eredményes munkásságát pártunk, népünk a felszabadulás óta mindinkább megbecsülte. Akadémikus lett, s számtalan kiténytetés adományozása mellett kétszer jutalmazták Kossuth-díjjal. De művének igazi jutalma belőle, magából, tulajdon értékeiből következik. Mert amit alkotott, mellőzhetetlen kiindulópontja az e téren továbbfolyó kutatásoknak, nélkülözhetetlen abban a nagy társadalómépítő munkában, amelyet pártunk vezetésével végzünk továbbra is a magyar nép felemelése, boldog szocialista életének a kibontakoztatása érdekében.

Molnár Erik elvtárs pártunk hű fiaként szerényen élt és bátran alkotott. Életművével beírta nevét népünk igaz történelmébe. Szomorú szívvel búcsúzunk Tőled, Molnár Erik elvtárs, s emléked megőrizzük abban a világban, amelynek eléréséért és kiteljesítéséért egész életed áldoztad.

Cseterki Lajos

*

Molnár Erikről a tudósról, az akadémikusról mondom el búcsúszavunkat a Magyar Tudományos Akadémia nevében és a pályatársak részéről.

Kivételesen gazdag és kiemelkedően jelentős tudósi pálya volt a Molnár Eriké. Nem úgy kezdte, hogy eltökélten tudós akart volna lenni, aki megfontoltan mérlegeli lépéseit, amelyek a halandók Akadémiájához és a halhatatlannak Pantheonjához vezetnek. Aziránt hajtottá ellenállhatatlan vágy, hogy megismerje a történelem és a társadalom törvényeit, s ezek mind mélyrehatóbb ismeretével járuljon hozzá a társadalom átalakításához. Ezért lett igazi tudós és ezért lett az élő gyakorlat formálója is.

Molnár Erik annak a középosztályi-értelmiségi rétegnek a fiaként született 1894-ben, amelynek oly sajátos és kritikus szerepe volt nemzetünk törté-

netében, a népelnyomó tőkés-földbirtokos uralkodóosztályok és a felemelkedéséért küzdő parasztság, s a felszabadulásáért szervezkedő munkásság közötti harcban. Ebből a rétegből való azoknak a hosszú sora, akik eszméket és érveket kovácsoltak a népelnyomó uralom, a szentistváni Magyarország, s a császári és királyi monarchia alátámasztására. De ugyanebben a történelmi ágyban születtek azok is, akik — értelmiségi létükhöz híven — a nép szószólói lettek, s a munkások és parasztek felszabadulásának, a nemzet haladásának a zászlóvivői voltak. A haladó gondolkodású apa és testvér eleve az utóbbi irányba indították el *Molnár Eriket*.

Ő is úgy kezdte pedig a pályáját, ahogyan ennek az értelmiségi rétegnek a gyermekei általában kezdték. Az érettségi után jogász lett, majd katona a monarchia hadseregében, aki az orosz hadifogság után Budapesten és Bécsben fejezte be egyetemi tanulmányait, s jogi oklevelet szerzett, majd ügyvédi és bírói vizsgát tett. Ilyen pályakezdés után lett ügyvéd Kecskeméten, s így élt, dolgozott és harcolt a Horthy-korszak két évtizedén keresztül ebben a városban. S itt fordult pályája a tudomány és politika kettős sínjére.

A ráfordítás tulajdonképpen nem is volt fordulat. A gondolkodó és igazságkereső fiatal ügyvéd magától értetődően vált részesévé a város társadalmi harcainak, s testvére, a tragikus sorsú Molnár René ösztönzésére bekapcsolódott a munkásmozgalomba és tagja lett az illegális kommunista pártnak. A gyakorlati politikai munka szorította rá a társadalom és a történelem kutatására. A nehéz és bonyolult politikai kérdések feleletét pedig nem kereshette másutt, mint a társadalom és történelmi mozgása törvényeinek a felkutatásában. Így lett a társadalomtudományok marxista művelője *Molnár Erik*.

Majdnem anélkül lett *történész* — mondotta —, hogy akarta volna. De mert beleütközött az akkori társadalom problémáiba, az előzmények után kezdett kutatni. Figyelme először a *francia forradalom és a francia munkásmozgalom* története felé irányult. Majd mind mélyebbre hatolt a *magyar agrárkérdés* vizsgálatába. A földbirtokviszonyok alakulása, majd a parasztság osztálytagozódása voltak történelmi kutatásainak a fő témái, s e vizsgálatai később törvényszerűen szélesültek az *egész magyar társadalom történetének a kutatására*, előbb az Árpád-korig, majd Mohácsig és tulajdonképpen a jelenkorig.

Molnár Erik elsősorban és főképpen *történész* volt, de korántsem csak az. A történettudományt nem bezárkózó szaktörténészként művelte, hanem mint a társadalom fejlődésének általános tudományát, amely nyitva van a *filozófia*, a *közgazdaságtan* és a *szociológia* számára. A társadalomról szóló ismeretek polihisztora volt *Molnár Erik*, s e sokoldalúsága nem tudósi kíváncsiságból fakadt, hanem az élő társadalmi-politikai problémák megoldásának a felelősségérzetéből.

Aki így állt szembe kora társadalmi kérdéseivel és annak előzményeivel, az *nem lehetett más, mint marxista*. Tudományos pályájának legnagyobb értéke,

hogy a marxi fegyverzetet alkotóan, bátran és meg nem alkuvóan alkalmazta jelenkori és régmulti társadalmi viszonyok feltárására és értelmezésére. Ez a képessége óvta meg attól is, hogy elveszítse a társadalom és a történelem megbízható megismerésének a fonalát és attól is, hogy dogmatizmusba merevedjék. „A marxizmus tudományosságát nem haladhatja meg az idő — vallotta egyik fiatalkori vitáiratában —, mert a marxizmus önnönmaga megtartása mellett önnönmagának folyamatos meghaladása az időben; a marxizmus nem lehet dogmatikus, mert egyetlen dogmája a dogmák elvetése; nem merevedhet meg, mert szelleme maga a hajlékonyság; nem bízhatja magát emberfölötti törvényekre, mert számára törvények működése és emberi cselekvés azonosak; nem szállhat el belőle az élet, mert ő maga nem más, mint az élet ritmusának lüktetése.”

Ez az elvi alap, ez a hitvallás teszi érthetővé *Molnár Erik* tudósi és emberi magatartásának egészét is, részleteit is. Ebből folyik, hogy nem illusztrálója volt az elméletnek, hanem értelmezője a valóságnak. Nem elvont okoskodás szülte az ő szemléletében az elmélet és a gyakorlat egységét, hanem az élő gyakorlat igazi megismerésének a szerepét töltötte be az elmélet még oly absztrakt szféráiban is. És ebből az alapvetően tudományos marxista meggyőződéséből folynak társadalomkutatói és történelmi munkájának elévülhetetlen erényei.

Az osztályok történelmi küzdelmének a vizsgálata az a vörös fonál, ami végighúzódik társadalmi-történelmi kutatásain. Azonban az ő kezén nem vált vértelen sémává az osztályharc marxi elmélete, az osztályok harca az ő szemléletében nem mint a történelmi folyamat végső és egyetlen oka szerepel, hanem mint következmény, mint megjelenési forma. „Mi pedig — írta erről —, ha a történetet ugyanúgy írjuk meg, mint osztályharcok történetét, de az osztályharcot nem vezetjük vissza a gazdasági viszonyokra, a termelőerők fejlődésére és ezeknek a gazdasági viszonyokkal való összeütközésére, az ilyen történelem nem a marxista—leninista elméleten, hanem valamiféle volunta-rista erőszak-elméleten fog alapulni.”

Másik fővonása tudományos életművének: *dialektikus szemlélete és módszere*. 1933-ban folytatott vitájában így írt erről: „A marxista dialektika a dolgokat a maguk végső fokon nem uniformizálható egyéniségében, folytonos változásokban, egyetemes, folytonosan változó, rendkívül bonyolult összefüggésükben, örök mozgásban levő egység szolidáris megjelenési formáinak tekinti. Ezért számára a dolgok, amint sohasem teljesen azonosak egymással, úgy soha nem is merev ellentétek. Amint tehát a marxizmus nem hisz a dolgok, a társadalmak örök formáiban, úgy nem hisz róluk alkotott örök igazságokban sem. Számára az igazság is folytonos mozgásban levő folyamat, amely a jobban megfigyelt régi és az új tények kívánta folytonos korrekciók segítségével halad egy elérhetetlen, egyedül folyton változó — de egyben mind egyre tökéletesedő — relatív formában adott abszolút igazság felé. És a társadalmi fejlődés törvényeit nem helyezi el az emberen kívül, az emberek fölé, hanem egyedül az emberi

cselekvésben, az emberi akaratban, az emberi cselekvés, az emberi akarat által látja megnyilvánulni őket.”

Molnár Erik nyílegyenes pályája és sokoldalúan gazdag életműve nagy örökséget hagy ránk. Néhány befejezett nagy mű és nagyszámú jelentős tanulmány maradandó értéként a miénk. Úgyis, hogy a társadalomról szóló ismeretek mélyről fakadó forrásaként meríthetünk belőle, s úgyis, hogy a kutató módszeréből és fáradhatatlan igazságkereső szenvedélyéből mindig ösztönzést nyerhetünk.

És emberi emléke sem fog elhalványulni. Soha nem feledhetjük el a szigorú és szűkszavú tudóst, az éles vitázót, a megfontolt tudománypolitikust és a meggyőződését tántoríthatatlanul követő politikust. És azt az embert sem, aki hideg fővel és parázsló-lángoló szívvel élte végig a történelemnek azt az eseményekben példátlanul gazdag időszakát, amit *Molnár Erik* pályájának két évszáma jelez: 1894—1966. Amit együtt éltünk át, s amiért vele együtt dolgoztunk, azt ezután nélküle kell folytatnunk, de mégsem részvétele nélkül: művei és emberi emléke most már elválaszthatatlan része politikai és társadalmi harcainknak, hazánk tudományos életének.

Erdei Ferenc

*

Felmérhetetlen veszteség érte Molnár Erik elhunytával az Akadémia Történettudományi Intézetét, a Magyar Történelmi Társulatot, az egész magyar történettudományt. Az évszázad legkiválóbb magyar történészét búcsúztatjuk, aki úttörője volt a tudományos történetírásnak hazánkban, aki hallatlan gondolatgazdagságával megalapozta marxista történetfelfogásunkat s orosz-lánrésze volt annak eredményeiben.

Molnár Erikben a forradalmi szenvedély, a munkásosztály, a Kommunista Párt ügye iránti lelkesedés elválaszthatatlanul összefonódott a tudományos igazság megismerésére törő lankadatlan vággyal, kivételes intelligenciával és törhetetlen kitartással. Tudta s hirdette, bátrabban mint mások, hogy a kutatás lényege a merész problémafelvetés, hogy az eruditio, a szenvedély a haladás ügyéért a tudományos igazság mély megbecsülésével kell párosuljon. Harcos tudós volt, egész élete, tudományos életműve harc volt, a felszabadulás előtt a marxizmus nyílt ellenségei, a felszabadulás után a marxizmus ellenségei, és ha kellett, a „marxizmus klerikálisai” ellen.

Mélyen melegszívű ember volt, telve a költészet, a líra iránti szeretettel, de gondolkodását a legtisztább racionalizmus vezette, ezért volt idegen tőle egész életében minden frázis, sallang.

Mélyen szerette hazáját, népét, ezért volt egész életében meggyőződéses internacionalista.

Tudatos történész volt, aki felismerte, hogy a történész saját korában él, s maga is aktív formálójává kell váljék korának, ami nélkül nem születhet

igazán nagy tudományos életmű. Alkotásainak nagysága nem utolsósorban abban állt, hogy bár mindig a tudományos mélységet kereste, s nem kívánta az olcsó sikereket, felszínes megoldásokat, mindig tisztában volt azzal, hogy a társadalomtudomány nem állhat meg a jelen előtt, annak megismerésévé és megértésévé, annak szerves részévé kell válnia. Ehhez a felfogáshoz híven, egész életével és tudományos oeuvre-jével a jelenkorban élt, s mindig e kor-szak megváltoztatását szolgálta tudományos munkássága.

Marxista volt tehát a szó legigazibb és legnemesebb értelmében, úgy és azért magyarázta a világot, hogy megváltoztatását segítse.

Munkái nemcsak hazánkban váltak ismertté, de mint ezt számos nemzetközi elismerés is tanúsítja, határainkon túl is széles visszhangra találtak.

Gondolatainak hatalmas tárháza pedig nemzedékeken át útmutatója a magyar történet kutatásán fáradozóknak.

Barátainak, munkatársainak, tanítványainak, kiknek most örökre búcsút kell venniük tőle, nem lehet más kötelességük, mint képviselni és harcolni azért a marxista gondolatért, melyet ő hirdetett és melyért ő harcolt, melynek szellemében irányította a Történettudományi Intézet és a Történelmi Társulat munkásságát. Evvel tudjuk legjobban szolgálni emlékét, kifejezni elismerésünket életműve iránt. A Történettudományi Intézet dolgozói és a magyar történészek e fájdalmas pillanatban csak egyet tehetnek: megvédeni és követni marxista gondolatainak tisztaságát, továbbmenni bátran azon az úton, mely számára oly drága volt, melyre egész életét tette: a társadalmi haladást szolgáló tudomány útján, a szabad, bátor gondolkodás és tudományos igazság feltárásának útján.

Ránki György